

Rozum v dějinách I [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Rozum v dějinách I \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Rozum v dějinách I \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: zimní semestr 1992/1993

◆ lecture, Czech, origin: zimní semestr 1992/1993

Rozum v dějinách [1992]

8. část

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini Pro 3 preview]

...který má tento charakter. Není to sdělování informací, není to komunikace v tom běžném slova smyslu. Je to cosi mnohem hlubšího, mnohem podstatnějšího. A teď, když to dáme do souvislosti se vším tím, co jsme říkali, tedy je to logos, který je nějak mezi těmi, kdo vstupují do toho rozhovoru. Nebo jinak to můžeme říct, to je jenom překlad, to *dia* je mezi. Je to logos jako prostor, do něhož vstoupili všichni a ten logos se stal jejich společným logem. Oni se zdůvěřili tomu světu, do něhož vstoupili, tomu prostoru logu. Tedy ten malý svět toho rozhovoru. Ne svět vůbec, každého rozhovoru. Toho rozhovoru jakožto události. Prostě několik lidí se domluví a začnou o něčem hovořit, tak jak to známe z těch Platónových dialogů.

A tam na jedné straně se ocitají lidé, kteří jsou předem přesvědčeni, že to dobře znají. To jsou ti znalci, kteří vědí, jak to je. A přichází Sókratés, aby jim dával otázky, a předstírá, že on o tom neví. On říká, že to neví. Nakonec se ukáže, že v pozadí je jistá koncepce, aspoň v tom podání Platónově, že přece jenom ten Sókratés něco ví víc než ti druzí. Totiž ti druzí se domnívají, že něco vědí, a Sókratés je o to moudřejší, že ví, že nic neví. O to je jenom moudřejší, ne že by měl nějaké vědění navíc, nýbrž jediné si uvědomuje, že nic neví, zatímco ti druzí si to zatím ještě neuvědomují.

Takže na jedné straně je muž, který si nedělá iluze, že by něco věděl. Dokonce je velmi kritický vůči tomu, co se domnívá, že ví, a ví, že to je pouhá domněnka, že vlastně nic neví. A pak přicházejí tam ti odborníci, kterým Sókratés klade otázky, a oni nejdřív začínají odpovídat jako odborníci, jako vědoucí. A Sókratés je postupně všechny usvědčuje, že se jenom domnívali, že něco vědí, ale že to nevědí. Že tedy patří k těm lidem, kteří vlastně nic podstatného nevědí.

Na tomhle si dával Platón záležet, a tak ta struktura dialogu v pravém slova smyslu je trošičku posunutá k tomu usvědčování těch lidí, kteří nic pořádného nevědí, jsou nesmírně pyšní na to, co vědí, na ty blbosti, které si pamatují, ale nevědí nic podstatného. Někdy to je až taková persifláž nebo je to ironizace. Někdy to opravdu vypadá až absurdně. Zejména když Sókratés využívá jakési rétorické, sofistické až techniky, jak ničit ty protivníky, nebo protivníky, kteří se stávají teprve protivníky, když se dožerou, naštvou. Na začátku se blahosklonně sklonili, byli ochotni odpovídat na ty Sókratovy otázky a poučit ho, a potom tedy začínají být užraní, že ten Sókratés si z nich dělá legraci nebo že na ně útočí a tak dále.

Ta situace se tam tedy mění, ale má to takový trochu posunutý charakter, který velmi často zakryje to podstatné. Totiž, že v tom rozhovoru, a to je i v těch dialogích, obě strany mohou přicházet s tím, že nevědí vlastně, jak to je. A že si to navzájem chtějí probrat, dát řeč, takříkajíc, a očekávají, že by z toho mohlo vzniknout něco, co je oba obohatí. Že to není tak, že jenom z toho druhého páčím, co ví, a teď to probírám a jestli z toho něco zůstane, že bych si to osvojil. Nýbrž že spolu hovoříme a najednou spolu přijdeme na něco, co jsme nevěděli ani jeden z nás.

To je zkušenost, kterou udělali Řekové, tu nám odkázali. A my si musíme uvědomit, že je naším úkolem tuto zkušenost reflektovat, a to na úrovni dnešního myšlení. Nám už nestačí samozřejmě ta interpretace, kterou nabízí ústy Sókratovými Platón, že to kladení otázek je jakási maieutická funkce, porodnická funkce, která napomáhá, aby se zrodila myšlenka v hlavě, kde nějak je a kde uvízla a není schopná se dostat ke slovu, přijít ke slovu. A tím, že se kladou vhodné otázky, tak se jakoby napomáhá k tomu zrození té myšlenky. A kde se ta myšlenka bere? To je tím, že všechny ty myšlenky jsou jakousi vzpomínkou na svět idejí. A ta vzpomínka je všelijak nejasná, temná, je zastíněná

ledasčím, co tam nepatří. A ta vhodná otázka vlastně vybavuje tu vzpomínku na to, jak to je ve světě idejí, odkud duše pochází, jak vybavuje tuto vzpomínku z toho nánosu toho, co k tomu nepatří a co to vlastně zastíhuje, zakrývá a vede k všelijakým misinterpretacím.

Tato reflexe, tato teorie, ta nám nestačí. Prostě na to už my dnes nedáme. My víme, že předpoklad, že duše pocházejí ze světa idejí a že vůbec nějaký svět idejí je, že to je svět pravých soucen a že na ně máme nějaké vzpomínky ještě z doby před zrozením, tento předpoklad nám dnes jaksi nevyhovuje. I když měl vliv třeba na psychoanalýzu, že se bádá, jaké vzpomínky má člověk na porod, na předporodní situaci, když ještě byl nezrozený a byl v lůně matky. To prostě všechno připomíná tyhle věci, ale filozoficky už nám to nevyhovuje, my to musíme vyložit jinak.

A teď jde o to, jak. Jak je možné, že dva nebo dvacet lidí se sejde, každý něco ví a něco neví, každý má nějaké nápady a nemá jiné, a teď to dají dohromady a spolu hovoří a najednou se buď jednomu z nich, nebo většinou to bývá tak, že všem z nich nebo většině z nich, najednou vyjasní něco, co nikdo z nich vyjasněno neměl. My to musíme interpretovat. To je zkušenost. My víme, že to funguje. My se nesmíme nechat svést z pravé cesty tím, že přikloníme mysl k tomu, jak se to obvykle chápe. My víme třeba ve vědě, že tento dialog, kritické vystavení určité nové teorie nebo jenom nově zjištěných faktů vědecké diskusí, je do jisté míry také dialogem. Tento dialog nemá jedinou funkci, totiž že ti, kdo se kriticky dívají na nějakou novou teorii nebo nová fakta, se jenom pokoušejí falsifikovat to, co bylo vysloveno, eventuálně vytištěno. Že se pokoušejí to analyzovat, aby našli chyby, a že se tedy pak společnost vědců určitého typu a profesionálního zaměření spolehne na to, že když se nikomu nepodařilo to falsifikovat, vypadá to, že je to asi správné.

Jistotu nikdo nemá – to je ten popperovský přístup. Jistotu nikdo nemá, nikdy nelze vyloučit, že třeba za rok, za deset let nebo v příštích generacích se ukáže, že to chyba byla. S tím už věda musí počítat, to už patří ke zkušenosti vědců, že vlastně musí být vždycky připraveni sice hájit své teze, ale s tím, že když se nepodaří je uhájit, musí být ochotni je opustit. Tedy se nikdy nesmějí ztotožnit se svými výzkumy do té míry, že by třeba, když je jejich teorie vyvrácená, si koupili revolver a zastřelili se. A už nechtěli žít, protože jejich teorie se ukázala jako neplatná. Takto se vědec už nikdy neztotožní se svým dílem.

Ale to je málo. Tam se děje ještě něco víc. Tam se děje něco, co v reflexi ti vědci moc nevyslovují, ale jejich zkušenost praví, že při takovýchto diskusích se přijde na nové myšlenky, a ne jenom na chyby těch myšlenek již vyslovených. Tedy také vědecká diskuse očekává, že nepůjde jenom o prověřování toho, co již bylo vysloveno a poznáno, nýbrž že půjde o inspiraci k další vědecké práci. Že se prostě vyskytnou nápady, nové nápady. A tedy že na těchto nových nápadech mohou být postaveny projekty nových pokusů, eventuálně pokusů myšlenkových, pokusů o nové teorie, nové interpretace a podobně. Čili toto platí také, i když to nebylo takto explicitní – jako zkušenost je to přítomno ve vědeckých diskusích. Vědecké diskuse nejsou redukovatelné jenom na pokusy o falsifikace.

Vždycky jsou také tím prostorem, nebo mohou být za určitých okolností – taky to může být pouhá bitka, že se dvě školy ničí navzájem, tak to není dialog. Ale tam, kde to berou vážně a chci zjistit, jestli neudělal chybu, což znamená nejenom obohacení moje, ale také obohacení jeho, a já se od něho něco naučím a zároveň on se může naučit něco ode mě. Prostě taková ta vzájemná vstřícnost, která patří ke skutečné vědecké diskusí, už přechází hranici pouhé falsifikovatelnosti. Ale v té vědecké diskusí dochází právě k tomu, že se tam může ukázat, že ani ten, kdo přišel s nějakou teorií, ani ti, kteří mu to chtěli vyvrátit, tuto myšlenku neměli, a najednou se jim ta myšlenka jakoby udělala v hlavince. Najednou tam je, padlo to na něj jako nápad – nápad je to, co padne na nás – a nikdo to předtím nevěděl, nikoho to předtím nenapadlo, a najednou v tom rozhovoru ho to napadne.

Je možno to dokonce rozšířit na to, že i když člověk uvažuje sám, provádí vlastně určitý typ reflexe a vlastně jakoby sám se sebou hraje šachy, to je možné. Člověk sám může zkoumat své teorie, jakoby byl svým vlastním nepřítelem. Může se dostat do toho, že dělá nejenom advokáta sám sobě, nýbrž může dělat advokáta ďáblu, může dělat kritika sám sobě. Koneckonců k vědě patří, že každý vědec má být schopen sám sobě nejdřív jako první oponovat a předvídat, co by mu mohli ti druzí namítat. On sám musí být schopen falsifikovat své nápady, své teorie.

Tedy v tomto smyslu ta dialogičnost nevyžaduje dokonce nezbytně toho druhého. Vyžaduje zkušenost rozhovoru s druhým. Kdo nikdy s druhým nehovořil, není schopen hovořit se sebou. Ale ten zážitek, ta zkušenost, že druhý je někdo jiný, mně umožňuje, abych i já se postavil vůči sobě jako někdo jiný. To je ten odstup od sebe, který je nejdůležitější složkou reflexe. Proto reflexe je jenom jakýmsi redukováným dialogem, a to je proč o tom dneska mluvíme o dialogu, protože na tom dialogu je toho vidět víc než na reflexi.

Co tedy je náležitostí dialogu, aby to byl dialog? Aby to nebyla jenom slovní přestřelka, aby to nebylo jenom takové slušnostní prohození pár slov. Máme dneska anglický... to není dialog. Když ten druhý řekne: „No ale jestli nebude pršet,“ to není dialog. To jsou takové slušnostní fráze. *How are you?* Že jo. *I'm very well.* A nečekáme, až nám bude povídat... obtěžuje nás to, když nám někdo řekne, že měl ráno nějaké bolesti v kříži. To nečekáme. Proto patří k dobrému americkému zvyku: „Skvělé, děkuju, a co ty?“ A ti si tam teda zanádvávají třeba. Ale to taky není dialog.

Co vlastně je dialog? Kdy se komunikace, kdy se rozhovor dvou lidí stává skutečným dialogem? To není otázka vrhání na sebe série slov. Dialog není, když jeden počká... Já měl příbuzné, z nichž jeden ještě žije a ten druhý zemřel. To byla kuriózní věc. Já jsem se přičlenil do té rodiny, takže pro mě to bylo zvlášť nové, když jsem poprvé u toho byl. Vždycky se rodina sešla a tihle dva se dali do rozhovoru. A ten spočíval v tom, že každý říkal, co zrovna měl chuť říkat. Ten druhý ho vůbec neposlouchal, jenom čekal, až přestane, a pak začal se svým. A krásně si poklábosili dvě tři hodinky a absolutně nevěděli potom, co ten druhý říkal. Ale oni nenašli druhého člověka na světě, který by to s nimi mohl dělat takovýmhle způsobem. Každý jim rýpal do toho, co říkají. Každý chtěl vědět něco víc nebo míň, a oni chtěli být nerušení. A ta nerušenost byla zajištěna tím, že ten druhý vůbec neposlouchal. A přitom si poklábosili, spolu hovořili, necítili se osamocení. Je to krajní případ, lidé to pěstují velmi často, ale v takto čisté podobě se to zažije jenom jednímkrát a to byl zážitek. Teda, já to zažil vícekrát, ale jenom v jednom případě, v případě jedné dvojice. Tak to myslím.

Nebylo možno ani jim do toho vstoupit, pociťovali to jako rušení. Nemohli by si pohovořit, takhle to chápali. Ty druzí do toho neměli co kecat a oni se zase jednou za rok, nebo za jak dlouho, sešli a teď si poklábosili. Každý z nich z toho měl dobrý pocit. Così zázračného.

Na tomhle příkladu je vidět, že k dialogu patří právě to, že já toho druhého беру vážně. Já ho poslouchám. Já mu naslouchám. K dialogu patří, že jsem otevřen vůči tomu, co ten druhý říká. Proto je ten dialog tak strašně důležitý, dialog tohoto typu, kdy jsem s druhým člověkem nebo s druhými lidmi a já jim naslouchám. Ono to nejde přehánět úplně, kdybyste naslouchali všem lidem, kteří žvaní, tak se zblázníte.

To nejde. Jde o to to umět, ne to pořád dělat. To je nadlidský výkon. Jsou věci, které nestojí za to poslouchat. Dokonce i když to stojí za to, tak to přesahuje vaše lidské možnosti, člověk nemůže pořád naslouchat. Pak se buď zblázní, nebo začne být agresivní, nebo toho druhého zmydlí.

Nejde pořád naslouchat. Ale člověk to musí umět. A teď mluvíme o tom, když se to podaří, když to umí. Co to je otevřít se tomu druhému, tomu co on povídá, vzít to vážně, naslouchat mu. Já to teď nebudu líčit, koneckonců apeluji na vaši zkušenost. Pokud jste dostatečně sebekritičtí, víte, za jakých

okolností, když mluvíte s druhými lidmi, za jakých okolností můžete skutečně na své vlastní svědomí říct, že jste naslouchali. A za jakých okolností byste se sami před sebou zdráhali připustit, že jste naslouchali, že v polemice jenom posloucháte, kde udělá chybu. Kde se nepřesně vyjádří. A už na to skočíte. Je vám fuk, co říká celkem. Úplně jedno. Najdete chybu. Chyby dělá samozřejmě každý. Čili nejjednodušší je dávat pozor na chyby a nedávat pozor na to, co ten druhý říká.

To se děje mezi filosofy běžně. Když chcete někoho vyvrátit, tak si ho nejdřív skopete do kytičky podle svého gusta. Řeknete: „On říká vlastně tohle,“ to má být jako interpretace, ale interpretace sama už je vhodná k tomu, abyste si ho pěkně přistavili tak zadkem k sobě, abyste ho pak nakopli. Nebo mu strčíte tu slámu do bot a pak ji slavnostně vytahujete, co tam má. A tak dále. Víte, to jsou rétorické a sofistické triky, to není dialog.

Myslím, že se tím nemusíme zabývat dlouho. Nějaké zobecnění je tady zbytečné, dokonce snad i vadné. My ten rozdíl víme ze zkušenosti, co to je, když nám někdo naslouchá, nebo nenaslouchá. Na tom to člověk pozná nejlépe. Sám se domnívá, že druhému naslouchá, ale velmi dobře pozná, když ten druhý nenaslouchá jemu. Čili my všichni máme tu zkušenost, že jsme něco řekli a ten druhý... Podívejte se, když budete dělat zkoušky, nebo víte už ze semináře, já dávám zejména pozor na to, kde uděláte chybu. Pochopitelně, za to jsem placen. Mě vlastně zajímá na prvním místě, a musí zajímat, kde se dopustíte nějaké nepřesnosti.

To je způsob, jak vůbec lze udělat nějaké pokroky, upozorňovat na chyby, to patří k sobě. A vy velmi často budete mít tendenci říct: „Ale já jsem vlastně říkal něco jiného, já jsem chtěl říct něco jiného, ten nepochopil, já jsem se jenom nepřesně vyjádřil, ale myslel jsem to správně.“ To je běžná reakce ze strany studentů. A nejenom studentů, to je ze strany kdekoho, když se takováhle věc dělá.

Čili zase, zkouška není dialog. Nesmíte to zaměnit. Při zkoušce dialog občas může vzniknout omylem, nedostatkem obezřetnosti, zejména ze strany zkoušejícího. A potom vlastně zkouška přestává. Tam, kde začíná dialog, je konec zkoušky. To už je rozhovor a ne zkouška. Pak se za to dá nějaká známka, no jo, ale kde fakt šlo vlastně o dialog, to se nedá známkovat. Čili zůstaneme jenom u toho, že každý koneckonců tuší, o co jde, a ty zkušenosti budete sbírat celý život. Zejména, když budete chtít něco říkat, jak vám ten druhý nebude rozumět. To je ten základní způsob zkušenosti z dialogu, negativní zkušenost, že vlastně k dialogu vůbec nedojde.

Filozoficky daleko nejdůležitější jsou dvě věci. Za prvé: Kde se vlastně berou nové myšlenky? A proč zrovna v dialogu vás napadne víc než bez dialogu? To je dosti základní filozofická otázka.

A pak je tady druhá věc, která je méně teoretická, méně taková, jak bych řekl, abstraktní, jak se nadávalo dříve. Která patří vlastně skoro do praktické filozofie, do té takzvané druhé filozofie. Proč je pro filozofa dialog takřka povinnou disciplínou? A tady ne disciplínou ve smyslu oboru, nýbrž jako jsou disciplíny v lehké atletice, takříkajíc. Prostě dialog je jednou z takových filozofických disciplín, které je třeba trénovat a provozovat. Když dlouho neprovozujete dialog, tak ztrácíte schopnost k dialogu, asi tak, jako když dlouho nehrajete tenis, tak přestáváte být dobrým hráčem. Dialog je třeba trénovat.

A proč? Proč? No tak když připustíme, že občas vás osvítlí nová myšlenka, tak tedy kvůli tomu. Ale je to ještě důležitější. I když se to týká této věci, musíme v té interpretaci jít o něco dál. Totiž: otevřenost vůči druhému a vůči tomu, co říká, je vlastně jakýmsi přípravným trénováním otevřenosti vůči tomu, co ten druhý neříká, co ani my neříkáme a co nás osloví v průběhu toho rozhovoru, kdy tomu druhému nasloucháme. Prostě způsob, jak naslouchat pravdě, je podmíněn schopností a ochotou naslouchat druhému.

A když skutečně nasloucháme druhému, tak občas se stane, že v té otevřenosti nám tam najednou spadne nějaká pravda. Někáká nová myšlenka, která je pravdivá. Nápad. Jinak máme deštník své subjektivity stále nad sebou a ty kapky prostě stečou po tom deštníku a spadnou mimo nás a my zůstáváme suší. Cílem filozofie není zůstat suchý a nepokropený pravdou. Spíš je potřeba nějak se otevřít té pravdě. A otevřít se pravdě znamená otevřít se druhému. My to jinak nemůžeme udělat, my to nemůžeme jinak nacvičit. My nemůžeme zacpat všem lidem huby nebo si zacpat uši, abychom neslyšeli, co říkají, a naslouchali pravdě. To nejde. Té pravdě můžeme naslouchat jedině, když nasloucháme druhým lidem.

To souvisí s tím, že člověk vůbec se nemůže stát člověkem bez druhých lidí. Že vůbec setkání se světem slova je možné jedině díky setkání s druhými lidmi. Kdo se nesetká s druhými lidmi, nikdy se nesetká se slovem. Začíná to tedy daleko ještě dříve. Samozřejmě kdo se nesetká se slovem, není schopen ani slova společného, toho dialogu. Kdo se nesetkal s logem, neví, co to je *dia-logos*. Nejenom to *dialogos*.

A to jsou ty dvě věci. Jedna je vysoce teoretická, jedna je vysoce praktická. Dialog je třeba pěstovat proto, abychom vůbec byli schopni přijmout nové myšlenky. Přijmout nové nápady. I když je nikdo neříká, a právě když je nikdo neříká. Ale to se můžeme naučit jedině, když jsme připraveni pochopit, přijmout myšlenky, které někdo říká. Představa, že je možné bosáctví ve filozofii, že je možné prostě úpěnlivým přesvědčením, úpěnlivým přemýšlením přijít na nové myšlenky a nenechat se svádět filozofy, kteří vám říkají nějaké blbiny, je prostě myšlenka naprosto falešná.

Bez těch druhých filozofů... myšlenky, nové myšlenky se rodí jen ze starých myšlenek. A ne tak, že by zůstaly geneticky spjaté se starými myšlenkami. Že prostě jenom dále do dalších důsledků dovádíte ty staré myšlenky. Ne, to je úplně jinak. Nová myšlenka se nemůže ve vaší hlavě zrodit nebo vás oslovit – to jsou všechno metafory – nová myšlenka na vás nemůže zaútočit, když jste nepřipraveni tím, že jste se setkali s mnoha myšlenkami jiných myslitelů.

Nějak začít filozofovat *ab ovo*, chtít prostě vymyslet nové věci v takové čistotě, aby na vás nepůsobila dosavadní tradice, to je prostě chybný program, chybný projekt, chybná představa. Pochopitelně velmi těžkou překážkou při otevřenosti nových myšlenek je, když se uzavřete do myšlenek starých. A to nemusejí být vaše myšlenky. Vy můžete si najít svého mistra a teď se stát takovou jeho karikaturou. Prostě jenom opakovat to, co on říkal. Přísahat na něj. Ten myslitel se vám stane náhražkou pravdy. Už neslyšíte nic jiného než toho svého mistra. Už nemáte žádný svůj nápad, nemáte tendenci přemýšlet sami. Vy jenom vždycky si vzpomenete, co řekl mistr.

To je jakýsi filozofický fundamentalismus, který napodobuje všelijaké ty malé denominace nebo sekty, které prostě nechtějí vědět nic nového, které vědí, že prostě tady to stojí třeba v Bibli, že tam to takhle je a hotovo. Oni ani nečtou tu Bibli celou, oni každou větu čtou zvlášť a přísahají na ni. Tento typ fundamentalismu, který pochopitelně je daleko rozšířenější, je nejznámější v té podobě těch sektářských interpretací nebo přesně řečeno, jak říkají, jenom recitací, ne interpretací vybraných biblických textů, ale oni nepřipustí, že to je vybrané. Oni neznají nic jiného než to, co bylo vybráno. Někdo vybral a oni si to pamatují.

Tohle je ve všech oborech. Vědci jsou také tohoto typu. Prostě v některých věcech nemůžete třeba moderního fyzika přesvědčit. Já jsem si to ověřoval, měl jsem příležitost, to jsem možná už zmiňoval. Když jsem byl těch pár měsíců v Berlíně, tak tam na tom pracovišti byly dvě velké skupiny vědců. Jedno byli biologové a jedno byli teoretičtí fyzikové, ti takzvaní chaotici, co se zabývají tím, jak se spontánně organizuje chaos bez zásahu nějakého organizačního principu, jak se sám organizuje, ta sebeorganizace chaosu. Čili teoretičtí fyzikové a biologové. Já jsem při obědě seděl vždycky tak, jak se sesedli, takže pokaždé s někým jiným, tak jsem to zkoušel, několika fyziků se ptám... Na čem zakládají

své přesvědčení, že všechny atomy se navzájem podobají? Že jsou stejné. Že jejich jediná odlišnost je, že jsou jinde v prostoru. Ale jinak že jsou zaměnitelné, ty atomy. Atom vodíku prostě vždycky stejný jako každý jiný atom vodíku. Na čem to zakládají? Proč si myslí, že to tak je? Říkají: „No je.“ Odkud víte, že to je? „No tak přece funguje. My s tím tak počítáme a ono to samozřejmě...“ Ale takové bláznivé otázky filozofa.

Tomu se říká věda. Tomu se říká věda. To je jasný předpoklad, ničím nezdůvodněný. Jenomže to funguje. No hastrmani taky fungovali kdysi. Někdo se utopil, no tak ho stáhl hastrman. To fungovalo. Bylo to vysvětlení naprosto uspokojivé.

Takže takovýto fundamentalismus najdete všude. Konec konců první velký bojovník proti fundamentalismu byl Sókratés. Jsme zpátky u dialogu. Dialog je metoda, jak nebýt fundamentalista. Jak se vybrat z tohoto scestí, v tomto sešupu na šikmém ploše filozofické, která samozřejmě ústí do nefilozofie. Takže ta praktická stránka dialogu spočívá v tom, naučit se naslouchat tomu, co nás oslovuje, aniž by to už někdo předtím řekl. Čili vlastně naslouchat něčemu, co nás má napadnout, ale ještě nenapadlo. Naslouchat něčemu, co ještě neexistuje. Co se nevyskytuje nikde, co nenajdete ani napsané, ani řečené, přesto nás to oslovuje. Naslouchat tomuto oslovujícímu nic se můžeme naučit jedině, když se naučíme naslouchat oslovujícímu něco.

A k dialogu, ke skutečnému dialogu, tam samozřejmě patří to povědomí. Když lidé pouze mluví a toto povědomí tam chybí, tak to ještě není dialog. Dialogem se to stává, i když nasloucháte druhému, teprve tehdy, když důvěřujete, že při tom rozhovoru na něco společně přijdeme. Když vědomě naslouchám tomu druhému s takovou nadějí, malíčkou nadějí, že jeho nebo mě při tom, jak si nasloucháme, něco napadne. Něco, co tam dřív nebylo. Dialog, který je založen na jisté víře, na jisté důvěře. Že tady není jenom to, co já a ty a tamten říkáme. V důvěře v pravdu, kterou ještě nikdo neřekl.

Tak to je ta praktická stránka věci. A pak je tady ta teoretická stránka věci. Odkud se vlastně berou ty nové ideje, nové myšlenky, nové nápady? Jak je možné, odkud se to bere, že já něco vím a přicházím a říkám, ten druhý něco ví a přichází, a pak třetí a čtvrtý a kolik nás je. A teď každý něco říká, co už někde sehnal, a teď se neptejme, odkud to sehnal, to všechno samozřejmě by nás taky přivedlo k této otázce. Někde na začátku musely ty všechny věci někoho napadnout. Ale teď nám jde o ten moment, kdy to napadá.

A teď všichni přicházíme, jsme nějakým způsobem ovlivnění výchovou, vzděláním, prošli jsme školením. A teď spolu hovoříme a dokonce čekáme, máme tu naději, tu víru, to přesvědčení, že nás něco napadne nového. Vlastně spolu hovoříme, protože jsme došli na nějakou mez a teď nevíme dál. A teď si rozumíme, víme všichni, kde ta mez je, poněvadž všichni jsme k ní došli, a teď chceme, jestli bychom se nějak mohli orientovat v té situaci, jak něco najít nového. A teď čekáme, že při tom, jak spolu hovoříme, nás něco napadne.

A teď řekněme, že skutečně nás něco napadne. Kde se to vzalo? Kde se vzal ten nový nápad? Nechme stranou, že to byla nějaká kombinace toho, co už všichni vědí. Dobře, to může být a se to zkombinuje. Každý něco ví, policajti se scházejí k poradám, každý něco ví, chodí na předváděčky, protože sice s tímhle tím chlapem nemají nic společného, ale co kdyby najednou poznali, že by to mohlo být, že někdo jim řekl, že tam byl nějaký pachatel, který byl světlolvasý. A teď najednou tady mají velkou světlolvasou postavu, jestli to není on. Takhle se aranžují tyhle nahodilá setkání, poněvadž je může napadnout něco. A většinou je to to, že je napadne dát dohromady nějaké dvě informace, které mají odděleny od sebe a které strašně důležitou věc otevrou, když se dají k sobě. Ale o to nám nejde. Nám jde o novou myšlenku.

Jak může napadnout člověka nová myšlenka? No, na to není odpověď hotová. My nevíme. To vyslovil Rádl, na jednom místě říká: „Nevíme, jak nás napadají nové myšlenky. Nevíme, odkud přicházejí nové myšlenky.“ Ale co je důležité, je vědět, že nové myšlenky přicházejí. Nebezpečí je, když někdo od samého začátku je přesvědčen, že se to dá odvětvit. A že to nějak převede na něco, co známe už. Prostě nějaké kombinace a tak dál. To je chyba anglosaského empirismu, to je chyba všech těch pokusů redukovat smyslové vnímání na nějaké ty smyslové atomy, nějaké ty počítky, a že to všechno je kombinace.

Nějaká kombinace už není žádné vysvětlení, to je pověra, že se prostě ta fantazie tam nějak zamíchá a teď tam udělá něco a ono to je ten nový nápad. To je čistá pověra. Je třeba nechtít od začátku redukovat. Nechtít odbývat věci, které nám dělají potíže. Nechtít to odvětvit. Nebo jak Němci říkají *weg eskamotieren*, odeskamotovat, prostě udělat nějaké abrakadabra a už to není problém.

Ne, my musíme vzít věci vážně. Naše zkušenost je, že přicházejí nové myšlenky. Celá evropská tradice je spjata s tím, že přicházejí nové myšlenky. Celá evropská tradice je nějakým způsobem spjata, svázána s tou nadějí, že se nevracíme jenom k tomu, co už sedí. Že nejenom neobnovujeme, neudržujeme dosavadní poznatky, nejsme jenom strážci ohně, nýbrž že můžeme zapalovat ohně na nových místech, a dokonce ohně nového typu. Ne tak, že bychom jenom tady zapálili a přenesli to hořící dříví na jiné místo, ale furt by to byl ten oheň, nýbrž že jsou ohně různého typu. No tak snad je to jasné, co to je. Nestává se z jednoho ohně ten druhý oheň, nýbrž prostě jsou různé typy hoření.

Víc k tomu nelze říct než zaprvé, že nevíme, odkud přicházejí nové myšlenky, a zadruhé, že to nesmíme odvětvovat. Musíme vzít tuto zkušenost vážně. Že nás nové myšlenky napadají. A že na tom je založena celá jedna kultura, která stále očekává nové věci.

Zvláštní je poměr křesťanů k této věci. V té tradici hebrejské je představa, že všechno jde nějak kupředu a že je tady to zásadní poslání, aby se věci vylepšovaly. Zvláštní je, že apoštol Pavel, helenizovaný žid, který se stal křesťanem, který se nikdy s Ježíšem nesetkal a tak dále, že tento muž vytýká některým – a zase, není to jenom Pavel. Já si dokonce vybavuji situaci, která je ve Skutcích a která je vlastně tím dokumentem snad ještě zajímavějším, protože se týká první církve, ještě ne zcela ovlivněné Pavlem. Kdy se líčí to, jak Řekové byli, Korinťané byli více než kteří naklonění k slyšení nových věcí.

--- další strana kazety ---

Začnu formulkou, která všechno řeší, takže už dále nic není zapotřebí. Těm se pak ukazovalo, že ti, kteří chtěli slyšet něco nového, jsou vlastně směšní, protože to nejdůležitější už bylo řečeno. Nic nového už nemám co očekávat. Úplně cítíme tu nervozitu těch prvních zvěstovatelů té misie o naružení, jak jim šli na nervy ti, co chtěli zas něco nového. My to známe velice dobře, pokud někteří jste těmi pravidelnějšími posluchači kázání. Víte, jak to není jenom tendence kazatelů, ale je to zejména tendence sboru, té farnosti, těch lidí, kteří se účastní bohoslužeb. Oni chtějí v kázání slyšet potvrzení toho, co už vědí, co se naučili už malí, co znají z katechismu, a chtějí to zopakovat. To je právě to, co je uklidňuje. Naopak nemají rádi faráře, kteří je obviňují, kteří jim ukazují, co dělají blbě, kteří říkají, že věci jsou jinak, než jsou zvyklí. Nemají to rádi a radši si nevolí, a když, tak na to rádi zapomínají. Je jim dobré to, co slyšeli od dětství, co bylo dobré pro naše otce, je dobré pro nás.

Pořád nové věci? Ne, to je prostě odsud. Kupodivu to není jenom záležitost vnitrocírkevní. Všimněte si, jak je zdůvodňován ten trend ke konzervatismu u nás. Je to absurdní přímo, člověk nechápe, že si lidé neuvědomují situaci. Konzervatismus u nás, kdy není co konzervovat? Kdy je potřeba všechno

budovat znova? Jaký smysl má konzervativismus? Čeho starého se chceme tady držet, když padesát let to bylo ničeno? Z toho ptáčka nic nezbylo, čeho se chceme držet? Takže ti konzervativci samozřejmě nic starého nedrží, nýbrž naopak uměle restaurují zbytky toho starého a chtějí to dostat do devatenáctého století. To je konzervativismus u nás. Ten skutečný.

Oni všichni se hlásí ke konzervativismu, protože se strašně bojí, aby je nikdo neoznačil za levičáky a aby je neobvinil z nějakých sociálních tch. A když se náhodou papež uřekne a řekne něco, co vypadá trošku socialisticky, tak okamžitě vystanou a hned ho hájí ti křesťanští konzervativci. Říkají, že to tak nemyslel, že samozřejmě to jen tak vypadá, ale že to není žádné nahrávání socialistům. Hájí ho před tím podezřením, že by byl krapítku doleva. Už to, že ho někoho napadlo, že je papež doleva, to je absurdita první kategorie. Ale víte, kolik lidí to okamžitě považovalo za nezbytné z těch křesťanských stran – ať už se k tomu slovu hlásí přímo svým názvem, nebo jenom programem – jak cítili povinnost papeže hájit, obhajovat, že to tak nemyslel.

Konzervativismus jako životní názor nebo jako princip, zásada, štít a tak dále, je tak nesmyslný jako radikalismus nebo jako revolucionismus. Je to prostě blbost. Jsou věci, které je třeba zachovávat, konzervovat, a jsou věci, které je třeba měnit. A to radikálně. Kdo se trošku obeznámil s naší politickou minulostí, s významnými politickými a myslitelskými postavami třeba minulého století, nemůže, jsa Čechem, přecházet postavu snad největšího žurnalisty Karla Havlíčka. Tam to máte naprosto jasně. Říká, že je každý ňouma, kdo chce být zásadně radikální anebo zásadně mírný. Říká, že jsou situace, kdy je potřeba být radikální, a jsou situace, kdy je potřeba být mírný. Člověk, který je zásadně mírný nebo zásadně radikální, ukazuje, že prostě není schopen se orientovat v situaci. Nerozpozná, kdy je třeba jednoho a kdy je třeba druhého. On chce být zásadně, aby něco měl, tak má aspoň blbou zásadu. Přece jen nějaká zásada, než žádná zásada.

Vždycky je otázka, co chci konzervovat. Ale ne, zda jsem já konzervativec. Jde o to, kdy mám být konzervativní a kdy ne, to je otázka. A ne, co jsem. Ta absurdita, kdy politické strany nevědí, co chtějí, ale hlavně pořád sledují, jestli jsou nalevo od středu a napravo od středu. To je jedno, kam jdou, ale hlavně oni chtějí mít, jak k sobě mají jaký vztah. Že jsou nalevo od středu, napravo od středu. To je důležitý. Ale kam se jde, to je úplně všem ukradený. Kdyby se o tom začalo mluvit, tak by se ukázalo, že vlastně není koho volit.

To bylo extempore, trochu vybočující. Vrátime se tedy k té teoretické stránce. My nevíme, odkud přicházejí nové myšlenky. Ale my musíme tuto skutečnost registrovat. Nezamlouvat. Neutíkat před ní. A to znamená vlastně udělat první krok k tomu pokusit se pochopit, odkud opravdu pocházejí. To, že nevíme, to je proto, že jsme se tím nikdy nezabývali. Protože tohle je kapitolka, která patří do té dlouhé série pokusů pochopit, co to je logos, tak ty důsledky musí být dovedeny právě k tomuto tématu. Když nevíme, odkud přicházejí nové myšlenky, a zároveň víme, že když ty nové myšlenky přijdou a jsou pochopeny, musí dostat jakýsi tvar.

Musíme je pochopit. Už to, jak je chápeme, děláme vlastně pomocí toho, co už víme dosud. A vůči tomu, co víme dosud, zároveň chápeme, že to je něco nového. Že tedy to, co víme dosud, je tím nějak proměňováno, a zároveň my to musíme proměnit proto, abychom správně pochopili to, co nového nás oslovilo. Čili my sami musíme proměňovat, co jsme si dosud mysleli, máme-li pochopit to nové. Jinak jsme to nepochopili, jinak to převádíme na to staré. A to jsme si ukázali, že je nebezpečí, ta redukce, že je to prostě nějaká jenom kombinace těch myšlenek, které už tady byly. To je taková ta představa, že se stvořením světa stvořil Pánbůh řekněme 220 základních myšlenek a teď se to všechno jen mele.

Podobně jako se říká, že je těch Božích 220 vtipů nebo kolik a ty se pořád jenom opakují, prostě nikdo nemůže na žádný nový vtip přijít, to jsou jenom obměny těch původně stvořených a tak dále. Tahleto představa je samozřejmě zcela falešná, jako vtip je pěkná, ale filozoficky je nepřijatelná.

My si tedy uvědomujeme, že ten logos i na té nejvyšší úrovni, tam kde už nejenom chápeme věci, ale chápeme, co to je chápání, kdy myslíme, co to je myšlení, kdy se zabýváme tím, co to vlastně děláme, když myslíme. Na té nejvyšší úrovni reflexe, že najednou tam se setkáváme s něčím, co nás oslovuje a co nebylo v tom našem přístupu. Kde se to bere? Tohleto je naprosto nezbytné pro pochopení toho, co to je vůbec reflexe. A my jsme si už minule říkali, že tady právě z tohoto důvodu je ta střední fáze reflexe, když člověk ve svém vědomí od sebe odstoupil, ale ještě se k sobě nevrátil, kdy tedy ve svém vědomí je mimo sebe, že tato fáze je vlastně rozhodující. Protože právě tam, kdy člověk už nechal sám sebe za sebou, je schopen se teprve setkat s pravdou.

To jsme si říkali už minule a vypadalo to slovně. Nyní se na to můžeme odvolat, vracíme se k tomu z jiné strany. Dialog je rozhovor, kdy očekáváme, že když se otevřeme druhému, to jest už přestáváme být jenom sami v sobě zavření, otvíráme se tomu druhému, vycházíme vstříc, jakoby sebe opouštíme, už netrváme sami na sobě, nýbrž už jsme nakloněni porozumět pozici toho druhého v jeho východisku a tak dále, jakoby necháváme to svoje za sebou. V této chvíli nás může oslovit něco jako pravda, která není přítomna u nikoho z těch, kdo se toho rozhovoru účastní.

Na tom je vidět, jak logos je ten prostor, který je nezbytný k tomu, aby se dva lidé setkali v rozhovoru, kterému říkáme dialog. Bez logu není dialogu. A že zároveň ovšem tento logos je pouhou přípravou, je předpokladem, je podmínkou toho, aby se ti dva lidé otevřeli a byli v rozhovoru, byli v dialogu. Že nelze se otevřít druhému, leč v logu. V mýtu nelze se otevřít druhému. V mýtu existuje jenom rezonance. Tam existuje jenom, že jste naladěni na stejnou tóninu, na stejný tón. Ale tam není vzájemné porozumění tomu, co je u toho druhého jeho a ne moje. To porozumění jako někomu jinému, jako někomu, kdo má jiný přístup. Tohoto mýtu a mytické přístupy, mytické myšlení nejsou schopny. V mýtu není možný dialog. Není žádný diamýtus, jenom dialogos.

Čili logos je předpokladem. Ale zároveň ten logos nesmí překřikovat pravdu. Ten logos nesmí být takový, že nepustí něco nového. Nýbrž sám ten logos musí být takový, jako jsme my, když se otevíráme druhému, sám ten logos musí být otevřen. A tato otevřenost logu znamená, že je tady něco víc než logos. A to jsme si minule nazvali pravdou. Nějaké jméno tomu musíme dát, je možné jiné jméno. Rozhodně když tady mluvím o pravdě, tak to není pravdivý výrok. Poněvadž pravdivý výrok je už logizovaný výrok, to je pravdivá myšlenka, to už je logizovaná, to už je v logu. Pravda je to, co je ještě před logem. Co potřebuje logos, aby se to dostalo k tomu oslovení, které bude vyslyšeno, které bude pochopeno a na které bude reagováno.

Tedy to je ten důvod, který už jsme tady slyšeli minule, který je osvětlen z jiné strany v Parmenidovi, na potvrzení nebo na dotvrzení toho, že logos není to nejvyšší, na čem se lze orientovat. Že vlastně logos je jakési médium. Médium nezbytné, zejména když pravda má promluvit jako pravda, potřebuje logos. Už to, že to je oslovení a promluvení. Oslovení není možné bez slova, bez logu, promluvení není možné bez mluvy, bez řeči, bez logu. Čili bez logu není žádného oslovení, nýbrž pouhá náhoda. Oslovení, které je pochopeno, by byla pouhá náhoda. Pravda jistě funguje nějakým způsobem i mimo logos, nebo mimo ten logos, o kterém teď hovoříme, funguje prostřednictvím toho logu, který je spjat s fysis, jak jsme si to ukazovali, někteří ještě to pamatují před dvěma roky.

Nepochybně se pravda nějakým způsobem uplatňuje také ve vývoji živých organismů. Ne pravda o něčem, tam nesmíme váhat, pravda a to pravé. To pravé platí nějak pro živé organismy také. Jenomže oni si to neuvědomují, tam není možný dialog, tam není možné systematické myšlení a tak dále. Čili tam jde vlastně o náhodu, že to či ono zvíře, ta či ona rostlina zrovna zareaguje takovým či

onakým způsobem a tím přežije, takže pak se to nějakým způsobem ukáže na tom, že má potomky, kteří už to umějí taky, kdežto ta, která to nedokáže, ta vyhyne, takže žádné potomky nemá. Takže to je ten přirozený výběr třeba a tak dále. I v tom přirozeném výběru se nějakým způsobem to, co je pravé a nepravé, nějak projevuje, my to můžeme zkoumat, ale tam nikdy se pravda nedostává ke slovu jako pravda.

Jako pravda se dostává ke slovu teprve tam, kde to slovo je ustaveno, to jest, kde je ten svět logu. A ten je pouze ve vztazích toho lidského světa, lidského ne ve smyslu biologické antropologie, že jsme prostě ty nejvyvinutější opice, nýbrž kdybychom byli nejvyvinutější krokodýlové nebo nejvyvinutější delfíni nebo cokoliv, nejvyvinutější vosy, pavouci, cokoliv, tak prostě toto je ta lidská úroveň. Pak tam už nejde o tu vazbu na tělo, nýbrž to tělo je nezbytné k tomu, aby tady vůbec byli dva nebo tři nebo dvacet lidí, kteří spolu hovoří a jaká mají chapadla nebo ruce nebo já nevím co, na tom nezáleží. Jde o to, jestli jsou schopni komunikace, kdy se jeden otevírá tomu, co říkáte druhý, a tím se učím otevřít také oslovení pravdy. Pravda se skutečně může dostávat ke slovu, to jest k oslovení, k tomu, aby někoho oslovila, pouze tam, kde se uplatní ten svět logu, který už není spjat tak úzce a jednoznačně s *physis*. Kdy ta jeho spjatost s *physis* je jenom taková, asi jako je spjata divadelní představení s kulisami. Někaké kulisy tam být musejí, většinou lidem stačí jenom náznaky, nemusí to být realistické. Ty kulisy je možno i zjednodušovat, ale nějaké být musejí, jinak bez tohoto vlastně není divadelní představení.

Podobně je nezbytným předpokladem dialogu, aby tady byla nějaká těla, aby tady byly bytosti, které jsou schopny se pohybovat, pohybovat ústy, dýchat a využívat toho dýchání k vytváření nějakých zvuků. To jsou takové ty druhořadé věci, které se mohou nahradit něčím jiným, mohou mít surogát, co se posílá po drátě, takže nevidíte, co ten druhý dělá s ústy, dokonce ani neslyšíte jeho důrazy, tón, jakým to říká. Všechno dostanete na pásku dálkopisu nebo ve vytištěné knížce. Platón vás oslovuje, přestože už je dva a půl tisíce let mrtvý, vás oslovuje dokonce česky. To jsou ty všelijaké spjatosti, které ukazují, že ta vazba na tělo je čistě druhotná. Prostě jednou tady Platón to tělo musel mít a od té doby nás už vlastně to tělo příliš nezajímá. Jestli měl Sókratés baňatý nos nebo ne, jestli měl to šikmé čelo nízké, jak zdůrazňovali nacisté, a tudíž že to byl vlastně takový ten druhořadý člověk a že to nebyla žádná ta plavá bestie.

Prostě vidíme, že není to důležité. Nicméně patří to k tomu, ale *logos*, svět logu, se tady musí projevit jinak než jenom přes *physis* a ve spojitosti s *physis*. Teprve tam, kde se ustaví svět logu, teprve tam pravda může oslovovat jako pravda a nikoliv ve všelijakých převlecích, v nějaké užitečnosti, v nějaké úspěšnosti a tak dál, nýbrž jako pravda. A to je něco jiného. Spravedlnost jako spravedlnost, a ne že se převede na něco jiného.

Tedy tím jsme z jiné strany ukázali nezbytnost nějak zarámovat zkoumání toho, co je *logos*. Protože také tady je jistá mez. *Logos*, funkce logu, účel, smysl logu, to je také jistá mez, kterou musíme vymezit, kterou musíme nějakým způsobem pojmenovat, pravdu, kterou musíme nějak prezentovat, musíme si ji uvědomit. Že *logos* není všechno. *Logos* není to, co organizuje všechno, tento svět, nýbrž je to jistý vykonavatel, je to jisté médium, zprostředkovatel toho působení pravdy, ale působení v uvozovkách, to není kauzální působení. To je ten způsob oslovování. Pravda, když působí, vlastně nemůže působit jako pravda. Pravda působí jako pravda pouze, když oslovuje. A oslovovat může pouze tam, kde je k dispozici slovo, element slova, kde tedy je k dispozici ten svět logu.

Svět logu tedy má v posledu své poslední posvěcení, svůj smysl v tom, že něčemu slouží, že je něčemu k dispozici. Slovo je vždycky v nebezpečí, že zůstane zavřeno do sebe, že se stane šifrou, že se stane něčím, co uzamyká, že se stane, řečeno s Exupéřem, s Malým princem, přesněji řečeno s liškou, že se stane pramenem nedorozumění. Proto samo slovo není spasitelné, samo slovo

neznamená to poslední, co filosof čeká a co očekává, co je tím jeho posledním nebo prvním zájmem. Posledním nebo prvním zájmem filosofovým musí být něco, co nemá. *Logos* vždycky tak trochu má.

My si musíme samozřejmě vyjasnit, co všechno *logos* znamená, víme, že to má mnoho významů, ale to *zoon logon echon*, to *echein* znamená držet, mít. Člověk skutečně vládne slovem. Ne jako absolutní vladař, my si musíme odmyslet tohle to, jak se řekne vládne, že to nutně znamená libovůli, svévoli. Vládnout slovem znamená respektovat slovo. Znamená respektovat dokonce ne slovo jako *logos*, ale respektovat jazyk. To je příležitost k důrazu na to, že jako filosofové musíte věnovat maximální pozornost jazyku. To jest konkrétně českému jazyku. My nemůžeme nechat překladatelům filosoficky nevzdělaným, aby nám překládali filosofii do češtiny a zaváděli různé termíny, které nejsou řádně filosoficky promyšlené. S některými překlady jsou strašné potíže. Najít správné české slovo pro nějaký cizí termín, to je filosofická práce. To není jenom filologie.

Respekt k jazyku je velice důležitá věc. Filosofování v našich podmínkách je možné jedině jako filosofování nejenom pomocí češtiny, ale z češtiny, z jazyka, ve kterém myslíme. Myšlení není nezávislé na jazyku, nýbrž je strukturováno podobně jako jazyk a mezi jazyky jsou rozdíly, to už ode mě znáte jistě. A my máme tu privilej mít k dispozici pro filosofování jazyk zcela mimořádně vhodný. Aspoň po některých stránkách. A znovu tedy jazyk, který je, řečeno s Heideggerem, rovnopůvodní s řečtinou, tedy je v zásadě tak schopen takové *poiésis*, takové *poiétiky*, takové tvorby jako řečtina. Není to jazyk odvozený, dokonce je to jazyk, ke kterému jsme se vrátili po staletích, ten jazyk nebyl poškozen zdaleka tolik jako ostatní slovanské jazyky, které také nejsou odvozeny z latiny, ale jsou strašně tou latinou ovlivněny. Daleko víc než čeština. I ta je samozřejmě ovlivněna, ale přece jenom daleko míň než ostatní, právě přes ty jiné na latině závislé odvozené jazyky. Kolik toho je z francouzštiny třeba v polštině. Tam prostě „rozhodnutí“ v polštině nedovede polsky říct, nýbrž to je *decyzja* nebo *decydowanie*. A teď vidíte, že najednou naši odborníci začínají mluvit o té cizí. To je naprostá slepota. Takovým věcem nesmějí podléhat filozofové, filozof musí být doma ve svém jazyce. A pochopitelně, protože ten jazyk v minulosti byl v situaci jazyka ohroženého, dlouho se vůbec nevyvíjejícího, tak je tam spousta věcí chybných. My je musíme dodělovat, dopracovávat, ale měli bychom to dělat způsobem nikoliv jazykovědným, nýbrž hluboce filozofickým. Přinejmenším v tom smyslu, abychom neztráceli ten vědoucí obzor, který nám naši předkové nedávni předvedli.

Například v názvosloví botanickém, které je jedno z nejkrásnějších na světě, v některých drobných pokusech třeba terminologie chemická, která je nyní opouštěna z neznámých příčin, že byla vylepšována, tak je opouštěna. Takže dneska už se vůbec nemluví o kysličnících a mluví se o peroxidech nebo oxidech. Nemluví se o nýnatý, ičitý a teď už se to vůbec neučí na té vyšší rovině a místo toho se prostě užívá latinské terminologie. Ten Brauner, který to stavěl, byl génius svým způsobem, protože tam sám název vám řekne, jaká je formule. Kdežto latinské názvy vám to vůbec neřeknou, musíte si pamatovat dvě věci vedle sebe. Všude tam, kde *logos* může být zaveden, má být zaveden a nesmí to být opuštěno. A tady byl *logos* zaveden do názvosloví chemického a byl opuštěn.

Tak není opuštěno jenom názvosloví, tady je opuštěn sám *logos* a místo toho si musí každý pamatovat. Pamatují si blbí, ti chytrí si to vymýšlejí na základě toho, co mají. Správný matematický přístup je ne se naučit nazpaměť formulky, ale jenom ty nejdůležitější si zapamatovat a všechny ostatní být schopen si v momentě odvodit, abyste to nemuseli pamatovat a i při zkoušce jste schopni během dvou tří vteřin ten další vzorec odvodit. Toto je proniknutí v matematice a ne si pamatovat. A teď my odejdeme od názvosloví, které nám dovoľovalo si nepamatovat, kolik je čeho a v jakém poměru, kde v samotném názvu bylo obsaženo, jak to je, a místo toho jsou zaváděny názvy, které to neříkají a které si musíte pamatovat zvlášť a pamatovat, co znamenají, taky zvlášť. To je provinění proti logu, nejenom proti chemii.

Tedy dialog je strašně důležitá zkušenost, zkušenost dialogu je pro filozofa naprosto nezbytná. A to jednak z praktických důvodů, že na dialogu se filozof učí naslouchat nejenom druhému, tedy někomu, kdo myslí jinak, z jiných předpokladů, nýbrž jak se tímto způsobem naučí naslouchat pravdě. Zaslechnout to, co nikdo neříká. Co ještě vůbec nebylo pochopeno a co nyní do mě nějakým způsobem, nevíme odkud a jak, najednou brnkne o porozumění. A já, když to sleduju, když vím spoustu věcí kolem, tak jsem schopen to podržet v paměti, dát tomu tvar a zkoušet, co se s tím dá dělat, i kdyby to byl blbý nápad. To se může stát. Jenomže abych věděl, že to je špatný nápad, tak musím spoustu věcí vědět, abych byl připraven na to rozpoznat to jako špatnost. Nebo jako něco, co už jako špatný nápad bylo rozpoznáno v minulosti. Znalosti ve filozofii jsou strašně důležité, pokud jde o znalosti již rozpoznávaných omylů. Máme znát minulost filozofickou zejména proto, abychom nedělali znova staré omyly. Eventuálně nevynalézali znova Ameriky, i když to zdaleka tolik nehrozí jako opakování starých omylů.

Nápady sedají na kochtější a v jakékoli situaci. I nejhoupější lidé, lidé nevzdělaní, nepřipravení mají nápady. Jenže za prvé oni to vůbec neumějí uchopit, nejsou na to zvyklí, nejsou na to připravení. To je jedna věc. Za druhé, i když je to napadne a oni třeba umějí všelicos a dovedou to nějak říct nebo myslet, oni nerozpoznají, že to je geniální nápad. A zejména vůbec nerozpoznají, že to je nový nápad, který ještě nikdo neměl. A oni to nechají zase zapadnout. Řeknou to jako fór někomu, kdo tomu taky nerozumí. Nápad přišel, pravda se zjevila a všichni byli slepí a hluší a nechali to padnout k zemi. Co když nepřijde už nikdy? My nevíme, jestli to je zase předsudek si myslet, že pravda je něco, co platí pro všechny stejně. Pravda je to, co se ukáže, zjeví a třeba pak už se neukáže. A můžou být doby, kdy je vzácná zjevující se pravda. Tak jak to máme ve Starém zákoně, a byla v té době vzácná řeč Hospodinova. Prostě jsou doby, kdy pravda jen vzácně osloví.

Prostě jenom lidé, kteří toho mnoho vědí, jsou schopni rozpoznat vůbec, že se něco děje. A teď to zkoumat, rozpoznat, že by to mohlo být něco významného. A víte, že nápady nedostávají vždycky lidé nejvzdělanější. Velmi často se stává, že nápad má člověk, který ještě není příliš vzdělaný. Říká se, že ve fyzice to jde tak do 33–35 let a pak už není naděje, že přijdou nové nápady, dosti šílené, aby byly pravdivé, jak to říkají s oblibou.

Nebo Bohr, traduje se o jednom z těch atomových fyziků, přišel za ním prý nějaký adept, nějaký doktorand a řekl: „Já nevím, jestli to není příliš šílené, ale myslím to takhle, co by se s tím dalo dělat.“ A on, teď buď de Broglie nebo Bohr, mu na to řekl: „Mladý muži, mám dojem, že vaše myšlenka je dost šílená na to, aby mohla být pravdivá.“ Fyzici si už zvykli na to, že nové pravdy vypadají velmi šíleně. Protože fyzika je ta oblast, kde se něco dělo a děje. Jenomže je to v rámci fyziky. Ono to občas zasahuje do filozofie a není to určitě dříve nebo později, to přijde doba, kdy se něco bude dít ve filozofii. Dneska se ještě toho moc neděje, dneska je vzácná řeč pravdy. Tak aspoň se musíme cvičit v dialogu, abychom byli připraveni. Až pravda začne něco povídat, tak abychom byli nacvičení, jak naslouchat druhým, a být tak fit pro to, abychom naslouchali pravdě. Takže dneska tím skončíme.